

עמוס

פרק א

א. דְּבַרֵי עָמוֹס אֲשֶׁר הָיָה בְּנִקְדָּיִם מִתְּקוּעַ - רועה צאן, מהעיר תקוע, אֲשֶׁר חָזָה עַל יִשְׂרָאֵל, בְּיָמֵי עֲזִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה, וּבְיָמֵי יִרְבְּעָם בֶּן יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, שְׁנָתַיִם לִפְנֵי הָרַעַשׁ - שנתיים לפני הרעש שהיה כשנכנס עזיהו מלך יהודה להקטיר קטורת.

פסוק ב הוא כותרת לכל הנושא, שה' יעניש את ישראל. ואח"כ מרחיב בענין זה.

ב. וַיֹּאמֶר: ה' מְצִיּוֹן יִשְׂאָג וּמִירוּשָׁלַם יִתֵּן קוֹלוֹ - ה' ישאג בקולו ממוקום שכינתו בציון, להחריד על הפורענות העתידה לבוא, וְאָבְלוּ נְאוֹת הָרָעִים - שישחתו מקום מגורי הרועים, (משל, להיכלי הע"ז של המלכים), וַיִּבֶשׂ רֹאשׁ הַכְּרָמֶל - מקום הטוב שבכרמל, (מקום שדות וכרמים) - יִבֶשׂ ויחרב.

הנביא מפרט 7 עמים שיקבלו עונש. 1. ארם. 2. פלשתים. 3. צור. 4. אדום. 5. עמון. 6. מואב. 7. יהודה.

ואח"כ מאריך בעונש שיקבלו ישראל.

ג. כֹּה אָמַר ה' עַל שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי דְמָשֶׁק - על פשע ראשון שני ושלישי - יסלח ה', וְעַל אַרְבָּעָה לֹא אֶשְׁיָבְנוּ - אך על הפשע הרביעי - לא אסלח, ואשיב להם גמולם בראשם, עַל דְּוָשָׁם בְּחִרְצוֹת הַבְּרָזָל אֶת הַגִּלְעָד - והפשע הרביעי הוא, שדשו בחרוצות הברזל (כְּלֵי דִישָׁה, שבתחתיתו בליטות וחריצים מברזל), את אנשי גלעד.

ד. וְשַׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּבֵית חֲזָאֵל, וְאָכְלָה אַרְמְנוֹתַי בֶּן הַדָּד - אש הפורענות תאכל את ארמונות ארם. (חזאל ובן הדד, שמות מלכי ארם)

ה. וְשַׁבְּרְתִי בְּרִיחַ דְמָשֶׁק - אשבור את בריח שער העיר דמשק שבארם, לפני האוייב, (שתכבש העיר דמשק) וְהִכְרַתִּי יוֹשֵׁב מִבְּקַעַת אֲוֹן - שם עיר גדולה בארם, וְתוֹמַךְ שֶׁבֶט מִבֵּית עֶדֶן - אכרות את המושל מבית עדן, המחזיק בממשלתו במקל המלוכה, וְגָלוּ עִם אֲרָם קִירָה אָמַר ה' - יגלו אנשי ארם לעיר קירה שבארץ אשור.

החטא: על דוֹשָׁם בְּחִרְצוֹת הַבְּרָזָל אֶת הַגִּלְעָד.

העונשים לארם: 1. וְשַׁלַּחְתִּי אֵשׁ... וְאָכְלָה... 2. וְשַׁבְּרְתִי בְּרִיחַ דְמָשֶׁק. 3. וְהִכְרַתִּי יוֹשֵׁב... וְתוֹמַךְ שֶׁבֶט... 4. וְגָלוּ.

ו. כֹּה אָמַר ה' עַל שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי עֲזָה - על פשע ראשון שני ושלישי - יסלח ה', וְעַל אַרְבָּעָה לֹא אֶשְׁיָבְנוּ - אך על הפשע הרביעי - לא אסלח, ואשיב להם גמולם בראשם, עַל הַגְּלוּתָם גְּלוּת שְׁלָמָה, לְהַסְגִּיר לְאֲדוּם - שהסגירו אנשי עזה, את הנמלטים מישראל לאדום. (שבזמן חורבן בית השני ע"י טיטוס, ברחו מישראל דרך ארץ פלשתים, ותפשו בני עזה ומסרום ביד האויב, וכל ישראל גלו מארצם איש לא נעדר)

ז. וְשַׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּחוֹמַת עֲזָה, וְאָכְלָה אַרְמְנֹתֶיהָ:

ח. **וְהִכְרַתִּי יוֹשֵׁב מֵאֲשֶׁדוּד** - אכרית את יושבי העיר אשדוד, **וְתוֹמַךְ שֶׁבֶט מֵאֲשֶׁקְלוֹן** - אכרות את המושל מאשקלון, המחזיק בממשלתו במקל המלוכה, **וְהִשְׁיבוֹתִי יָדַי עַל עֶקְרוֹן** - אוסיף להשיב את ידי להכות את העיר עקרון, **וְאָבְדוּ שְׂאֵרֵית פְּלִשְׁתִּים אָמַר ה'** אֱלֹקִים - עד שיאבדו כל השארית מאנשי פלישתים.

החטא: על הגלותם גלות.

העונשים לפלשתים: 1. וְשַׁלַּחְתִּי אֶשׁ... וְאָכְלָה... 2. וְשִׁבַּרְתִּי... 3. וְהִכְרַתִּי יוֹשֵׁב... וְתוֹמַךְ שֶׁבֶט... 4. וְהִשְׁיבוֹתִי יָדַי... 5. וְאָבְדוּ שְׂאֵרֵית פְּלִשְׁתִּים.

ט. **כֹּה אָמַר ה' עַל שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי צֹר** - על פשע ראשון שני ושלישי - יסלח ה', **וְעַל אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ** - אך על הפשע הרביעי - לא אסלח, ואשיב להם גמולם בראשם, **עַל הַסְּגִיֶרָם גְּלוֹת שְׁלָמָה לְאָדוּם** - שהסגירו אנשי צור, את הנמלטים מישראל לאדום. **וְלֹא זָכְרוּ בְרִית אֲחִים** - ולא זכרו אנשי צור את הברית שכרתנו שלמה וחירם מלך צור. (והיו קורין זה לזה אחי: "ויאמר מה הערים האלה אשר נתתה לי אחי..."/ מלכים א' ט', יג')

י. **וְשַׁלַּחְתִּי אֶשׁ בְּחוֹמַת צֹר וְאָכְלָה אֶרְמְנֹתֶיהָ:**

החטא: על הסגירם גלות.

העונש לצור: 1. וְשַׁלַּחְתִּי אֶשׁ... וְאָכְלָה...

יא. **כֹּה אָמַר ה' עַל שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי אָדוּם** - על פשע ראשון שני ושלישי - יסלח ה', **וְעַל אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ** - אך על הפשע הרביעי - לא אסלח, ואשיב להם גמולם בראשם, **עַל כְּדָפוֹ בְּחָרֵב אַחִיו** - על שרדף בחרב אחר ישראל להכותו, (י"א על חורבן בית שני כמו שפרשנו לעיל, וי"א על עשיו שרדף אחר יעקב) **וְשָׁחַת רַחֲמָיו** - השחית וביטל, רחמי אח על אחיו, **וַיִּטְרֹף לְעֵד אָפוֹ** - בכל זמן שעלה בידו טרף וכילה את יעקב, **וְעִבְרָתוֹ שְׁמָרָה נֶצַח** - ואת כעסו על יעקב, שמר לנצח בליבו.

יב. **וְשַׁלַּחְתִּי אֶשׁ בְּתִימָן וְאָכְלָה אֶרְמְנוֹת בְּצָרָה:**

החטא: 1. כְּדָפוֹ בְּחָרֵב אַחִיו.

העונש לאדום: 1. וְשַׁלַּחְתִּי אֶשׁ... וְאָכְלָה...

יג. **כֹּה אָמַר ה' עַל שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי בְּנֵי עַמּוֹן** - על פשע ראשון שני ושלישי - יסלח ה', **וְעַל אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ** - אך על הפשע הרביעי - לא אסלח, ואשיב להם גמולם בראשם, **עַל בְּקָעַם הָרוֹת הַגְּלָעַד, לְמַעַן הִרְחִיב אֶת גְּבוּלָם** - על שבקעו את בטנם של נשות גלעד, שלא יהיו יורשים שיערערו על כיבושם, וכך ירחיבו את גבולם.

יד. **וְהִצַּתִּי אֶשׁ בְּחוֹמַת רְבָה** - רבה, עיר הבירה של בני עמון - תוצת באש, **וְאָכְלָה אֶרְמְנוֹתֶיהָ** - של רבה, **בְּתְרוּעָה בְּיּוֹם מְלָחְמָה** - בעת יבוא עליהם האוייב בתרועת מלחמה, **בְּסַעַר בְּיּוֹם סוּפָה** - ויבוא עליהם בגבורה, פְּרוּחַ סוּפָה.

טו. **וְהִלַּךְ מִלְכָם בְּגוֹלָה, הוּא** - מלכם, **וְשָׂרָיו יִחָדּוּ אָמַר ה':**

החטא: 1. בְּקָעַם הָרוֹת הַגְּלָעַד.

פרק ב

א. כה אמר ה' על שלשה פשעי מואב - על פשע ראשון שני ושלישי - יסלח ה', ועל ארבעה לא אשיבנו - אך על הפשע הרביעי - לא אסלח, ואשיב להם גמולם בראשם, על שרפו עצמות מלך אדום לשיד - שמלך מואב שרף את בכורו של מלך אדום על החומה, עד שנהיה אפרו של הבן כסיד דק, ובכך עורר את אדום לקצוף על ישראל. "וירא מלך מואב כי חזק ממנו המלחמה... ויקח את בנו (של מלך אדום) הבכור... ויגלהו עלה על החמה, ויהי קצף גדול על ישראל..." (מלכים ב' ג' כו')

ב. ושלחתי אש במואב, ואכלה ארמנות הקריות - ותאכל האש, את ארמונות העיר קריות שבמואב, ומת בשאון מואב - ברעש המלחמה, יהרוג האוייב את מואב, בתרועה בקול שופר - כשיריע האוייב בשופר.

ג. והכרתי שופט מקרבה - אכרית את מלך מואב, וכל שריה אהרוג עמו - עם המלך, אמר ה':

החטא: 1. שרפו עצמות מלך אדום לשיד.

העונשים למואב: 1. ושלחתי אש... ואכלה... 2. ומת בשאון... 3. והכרתי שופט... 4. וכל שריה אהרוג...

ד. כה אמר ה' על שלשה פשעי יהודה - על פשע ראשון שני ושלישי - יסלח ה', ועל ארבעה לא אשיבנו - אך על הפשע הרביעי - לא אסלח, ואשיב להם גמולם בראשם, על מאסם את תורת ה' וחקיו לא שמרו - על שמאסו בתורת ה', ולא שמרו את חוקי ה', וניתעום כזביהם, אשר הלכו אבותם אחריהם - השקרים של נביאי השקר שאבותיהם הלכו אחריהם, גרמו לישראל לתעות מדרך ה'.

ה. ושלחתי אש ביהודה, ואכלה ארמנות ירושלים - עייני נ"נ.

החטא: 1. מאסם את תורת ה' וחקיו לא שמרו. 2. וניתעום כזביהם.

העונש ליהודה: 1. ושלחתי אש... ואכלה...

ו. כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל - על פשע ראשון שני ושלישי - יסלח ה', ועל ארבעה לא אשיבנו - אך על הפשע הרביעי - לא אסלח, ואשיב להם גמולם בראשם, על מכרם בכסף צדיק - שהיו מטים את דין הצדיק, בעבור שוחד כסף, ואביון בעבור נעלים - ואת דין האביון, בעבור שוחד מועט כגון: נעליים.

ז. השאפים על עפר ארץ - מביטים ושואפים, בלכתם על עפר הארץ, בראש דלים - אל ראשי העניים כיצד לעשוק אותם. ודרך ענוים יטו - העניים מטים עצמם מן הדרך, כדי שלא יראו אותם, ואיש ואביו ילכו אל הנערה, למען חלל את שם קדשי - איש ואביו, ילכו לזנות עם נערה מאורסה, ובכך גורמים לחילול שם ה'.

ח. ועל בגדים חבלים - ועל בגדים, שנתנו כמשכון, מבעלי דין שלא שלמו חובם (על פי פסק דינם

השקרי) יטו, אצל כל מזבח - היו מטים את עצמם, ושוכבים עליהם, כשאכלו ליד המזבחות לע"ז שלהם, ויין ענושים ושתו בית אלהיהם - ויין קנו ושתו בבית אלוהיהם, מכסף שקנסו מבעלי הדין בעושק.

החטא: 1-2. על מכם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים. 3-4. השאפים על עפר בראש דלים ודרך ענוים יטו. 5. ואיש ואביו ילכו אל הנערה. 6. ועל בגדים חבלים יטו אצל כל מזבח. 7. ויין ענושים ושתו בית אלהיהם.

הנביא מתאר את מה שה' עשה עבור ישראל, וא"כ יש בעוונותיהם כפיות טובה.

ט. ואנכי השמדתי את האמרי מפניהם - והלא, אני השמדתי את האמורי מפני ישראל כשכנסו לארץ, אשר כגבה ארזים גבהו, וחסן הוא פאלונים - שהיו האמוריים, עם גבוה וחזק כעצי ארז ואלון, ואשמיד פרו ממעל, ושרשיו מתחת - והשמדתי את כל פירותיו ושרשיו של העץ, (של האמורי), מפני ישראל.

י. ואנכי העליתי אתכם מארץ מצרים, ואולך אתכם במדבר ארבעים שנה, לרשת את ארץ האמרי - לרשת את א"י, שישב בה האמורי.

יא. ואקים מפניכם לנביאים - והקמתי מבניכם נביאים, ללמד אתכם את דרך ה', ומבחוריהם לנזרים - ונתתי רוח טהרה עליכם, שאפילו בחורים נזרו עצמם מן היין, להיות קדושים לה', האף אין זאת בני ישראל נאם ה' - האם לא כך עשיתי עמכם !?

ה' עשה עבור ישראל 3 דברים. 1. השמדת האויב. 2. יציאת מצרים. 3. נבואה.

יב. ותשקו את הנזרים יין - ואתם, פיתתם את הבחורים הנזירים לשתות יין, ולבטל קדושתם, ועל הנביאים צויתם לאמר, לא תנבאו - ואת הנביאים מנעתם מלנבא ולהוכיח את ישראל.

יג. הנה אנכי מעיק תחתיהם - הנה אני מביא עליכם צרה במקומכם, (בא"י), פאשר תעיק העגלה המלאה לה עמיר - כמו עמיר, שכביכול, מכביד על העגלה בנשאה את אלומות התבואה. (ישראל נמשלו לעגלה זו, שלא יוכלו להמלט מצרתם)

הנביא אומר שיבואו 7 עונשים על ישראל (אולי כנגד 7 החטאים).

יד. ואבד מנוס, מקל - אפילו מי שקל רגליים לרוץ, לא יוכל להמלט מהאויב, וחקק, לא יאמץ פחו - והחזק, לא יוכל להתחזק בכוחו כנגד האויב, וגבור, לא ימלט נפשו - והגיבור, לא יוכל להציל את עצמו מהאויב.

טו. ותפש הקשת, לא יעמד - תופסי הקשת, לא יוכלו לעמוד על משמרתם ולהלחם באויב, וקל ברגליו לא ימלט, ורכב הסוס לא ימלט נפשו - קל הרגליים לרוץ, ורוכבי הסוסים, לא יוכלו להציל עצמם מהאויב.

טז. ואמיץ לבו בגבורים - אף אמיץ הלב שבין הגיבורים, ערום ינוס ביום ההוא נאם ה' - יפשוט בגדיו, להקל עליו את המנוסה.

העונשים : 1. ואָבד מָנוס מקל 2. וְחִזַּק לא יאָמץ כֹּחוֹ. 3. וְגִבּוֹר לא ימְלִט נַפְשׁוֹ. 4. וְתַפְּשׁ הַקֶּשֶׁת לא יעֲמִיד. 5. וְקַל בְּרַגְלָיו לא ימְלִט. 6. וְרֶכֶב הַסּוֹס לא ימְלִט נַפְשׁוֹ. 7. וְאִמִּיץ לְבוֹ בְּגִבּוֹרִים עָרוֹם יָנוּס.

אצל כל אחד מהעמים מתואר חטא אחד, ואצל ישראל מתוארים חטאים רבים, לא מפני שישראל גרועים מכולם, אלא שהעם שה' הוציא ממצרים צריך לנהוג בהנהגה יותר ראויה.

אצל כל העמים חוץ מישראל מופיע העונש - וְשִׁלַּחְתִּי אֶשׁ.

פרק ג

א. שָׁמְעוּ אֶת הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' עֲלֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, עַל כָּל הַמְשַׁפָּחָה - עַם יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר הֶעֱלִיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְאֹמֶר:

ב. רַק אֶתְכֶם יִדְעֹתִי מִכָּל מְשַׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה - רַק אֶתְכֶם אֶהְבֵּתִי מִכָּל הָעַמִּים, עַל כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם אֶת כָּל עֲוֹנוֹתֵיכֶם - לְכֹן, מִשּׁוּם שֶׁקְרוּבִים אַתֶּם אֵלַי, אֶקְפִּיד יוֹתֵר עַל מַעֲשֵׂיכֶם הָרָעִים, וְאֶעֱנֶשׂ אֶתְכֶם עַל עֲוֹנוֹתֵיכֶם.

שבעת השאלות: (שאלה רטורית) הנביא שואל 7 שאלות שמובילות למסקנה - מה שקורה הוא בגלל רצון ה'.

ג. הֲיִלְכֹוּ שְׁנַיִם יַחְדָּו, בְּלֹתִי אִם נֹעַדוּ - הֲאִם הוֹלְכִים שְׁנַיִם אַנְשִׁים יַחַד בְּדֶרֶךְ, אִם לֹא שֶׁסַכְמוּ בִּינֵיהֶם מוֹעֵד לִלְכֹת יַחַד?! כַּךְ הַנְּבִיא, בּוֹדֵאֵי ה' צִוָּה עֲלָיו לִנְבֵא נְבוֹאָתוֹ, וְלֹא מַעֲצָמוּ נִיבֵא!

ד. הֲיִשָּׂאג אֲרִיָּה בַּיַּעַר וְטָרַף אֵין לוֹ - הֲאִם יִשְׁמַע בַּיַּעַר קוֹל שִׁאגַת הָאֲרִיָּה, לֹא שֶׁעוֹמֵד לְטֵרוֹף טָרֵף?! הֲיִתֵּן כְּפִיר קוֹלוֹ מִמְּעַנְתּוֹ - הֲאִם יִתֵּן הָאֲרִיָּה אֶת קוֹלוֹ מִמְּקוֹם שֶׁגַר שֵׁם?! בְּלֹתִי אִם לְכָד - אִם לֹא לְכָד טָרַף?! (כַּךְ הָאוֹיֵיב הַנּוֹתֵן קוֹלוֹ עַל יִשְׂרָאֵל, בּוֹדֵאֵי יִלְכּוּד וִיכָה בֵּהֶם)

ה. הֲתִפַּל צְפוּר עַל פֶּח הָאֲרֶץ, וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ - הַתִּיפּוֹל צִיפּוֹר בְּמַלְכוּדַת בְּאֶרֶץ, בְּלִי שֶׁשְׁמוּ לָהּ אֶת הַמַּלְכוּדַת כְּמוֹקֵשׁ?! הֲיִנְעַלָּה פֶּח מִן הָאֲדָמָה, וְלִכּוּד לֹא יִלְכּוּד - (כְּשֶׁנִּלְכַּדְתָּ צִיפּוֹר בְּרֶשֶׁת הַפֶּח, עוֹלָה הַפֶּח קִצַּת מִן הָאֲרֶץ מִפִּירְפוּרֵי הַצִּיפּוֹר). הֲיִתְכַן שֶׁנִּרְאָה פֶּח מוֹרֵם מִן הָאֲרֶץ, אִם לֹא לְכָד בְּתוֹכוֹ צִיפּוֹר?! (נִמְשַׁל: לֹא יִשׁוּב הָאוֹיֵיב מֵעֲלֵיכֶם, עַד שִׁיִּקַּח מִכֶּם בְּשִׁבִי)

ו. אִם יִתְקַע שׁוֹפֵר בְּעִיר, וְעַם לֹא יַחְרְדוּ - הֲיִתְכַן שִׁישְׁמַע בַּעִיר קוֹל הַשׁוֹפֵר הַמְזַהֵר מִפְּנֵי הָאוֹיֵיב, וְהָעַם לֹא יַחְרַד?! אִם תִּהְיֶה רָעָה בְּעִיר, וְה' לֹא עָשָׂה - כַּךְ, לֹא יִתְכַן שֶׁתְּבוֹא עַל עִיר רָעָה, אִם לֹא ה' יִתֵּן הַבִּיא אוֹתָהּ עֲלֵיָהּ. (ע"כ, שׁוּבוּ בְּתִשׁוּבָה, ע"פ הַזְהָרַת הַנְּבִיא).

שבעת השאלות: 1. הֲיִלְכֹוּ שְׁנַיִם יַחְדָּו בְּלֹתִי אִם נֹעַדוּ? 2. הֲיִשָּׂאג אֲרִיָּה בַּיַּעַר וְטָרַף אֵין לוֹ? 3. הֲיִתֵּן כְּפִיר קוֹלוֹ מִמְּעַנְתּוֹ בְּלֹתִי אִם לְכָד? 4. הֲתִפַּל צְפוּר עַל פֶּח הָאֲרֶץ וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ? 5. הֲיִנְעַלָּה פֶּח מִן הָאֲדָמָה, וְלִכּוּד לֹא יִלְכּוּד? 6. אִם יִתְקַע שׁוֹפֵר בְּעִיר, וְעַם לֹא יַחְרְדוּ? 7. אִם תִּהְיֶה רָעָה בְּעִיר, וְה' לֹא עָשָׂה?

ז. כִּי לֹא יַעֲשֶׂה ה' אֱלֹוִקִים דְּבָר, כִּי אִם גָּלָה סוּדוֹ אֶל עַבְדָּיו הַנְּבִיאִים - כִּי הֲלֹא לֹא יַעֲשֶׂה ה' דְּבָר, אִם לֹא גִילָה דְּבָר זֶה לְנְבִיא לְהַזְהִיר אֶת הָעַם.

ח. אֲרִיָּה שָׂאג מִי לֹא יִירָא, ה' אֱלֹוִקִים דְּבָר מִי לֹא יִנְבֵא - כְּמוֹ שֶׁכָּל אָדָם יִרָא מִשִּׁאגַת אֲרִיָּה, כַּךְ צָרִיךְ הָאָדָם לִפְחַד מֵאֲזַהָרוֹת הַנְּבִיא.

הנביא פונה אל הגויים שיראו את העוולות שעושים ישראל.

ט. הַשְּׁמִיעוּ עַל אַרְמְנוֹת בְּאַשְׁדּוֹד, וְעַל אַרְמְנוֹת בְּאַרְצֵי מִצְרַיִם - הַכְרִיזוּ בְּאַרְמוֹנוֹתֵיכֶם, בְּנֵי פְּלִישְׁתִּים שְׂבֵאַשְׁדּוֹד, וּבְנֵי מִצְרַיִם, וְאַמְרוּ הֲאִסְפוּ עַל הָרִי שְׁמֵרוֹן - וְקִרְאוּ לְכוֹלֵם לְהִתְאַסֵּף עַל הָרִי שׁוֹמְרוֹן לְרֵאוֹת אֶת דְּרָכֵם הָרְעָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְרֵאוּ מְהוֹמֹת רַבּוֹת בְּתוֹכָהּ - וְרֵאוּ אֶת הַמִּיִּת הַמְּלַחְמָה שֶׁנִּלְחַמְתִּים אִישׁ בְּאַחִיו, וְעִשׂוּקִים בְּקִרְבָּהּ - וְהַעוֹשֵׁק, שֶׁעוֹשֵׂק אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ.

י. וְלֹא יִדְעוּ עֲשׂוֹת נִכְחָה נְאֻם ה' - וְאִינִם יוֹדְעִים לִלְכַת בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל, הָאוֹצְרִים חֶמֶס וְשׂוֹד בְּאַרְמְנוֹתֵיהֶם - וְרֵאוּ אֶת הַחֶמֶס, שֶׁשִּׁדְדוּ אִישׁ מֵאַחִיו וְשׁוֹמְרִים בְּאוֹצְרוֹתֵיהֶם.

יא. לָכֵן כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהִים, צַר וְסָבִיב הָאָרֶץ - לָכֵן, יָבוֹא עֲלֵיהֶם אוֹיֵיב סָבִיב אֶרֶץ, וְהוֹרֵד מִמֶּנָּה עֶזְבֶּת - וְיִוֹרֵד וְיִקַּח אֶת חוֹזְקֵם, (אֶת רִכּוּשָׁם) וְנִבְזִי אַרְמְנוֹתֶיךָ - וְיִבְזִזוּ מֵהֶם, אֶת הָעוֹשֵׂר שֶׁשִּׁמְרוּ בְּאוֹצְרוֹתֵיהֶם.

יב. כֹּה אָמַר ה', כַּאֲשֶׁר יֵצֵל הָרְעָה מִפִּי הָאָרֶץ שְׁתֵּי כְרָעִים אוֹ בְּדַל אֶזֶן - כִּמוֹ רוּעָה הַצֶּאֱן, הַמְצִיל רַק דָּבָר מוֹעֵט הַנִּשְׂאָר מִפִּי הָאָרֶץ, כִּשְׁתֵּי רִגְלָיִם אוֹ חֶלֶק מֵאוֹזֵן הַכֶּבֶשׂ שֶׁנִּטְרָף, כֵּן יִנְצְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּשְׁבִים בְּשְׁמֵרוֹן - כִּד יִשְׂאָרוּ רַק מַעֲטִים מִיִּשְׂרָאֵל, בְּפִאֵת מָטָה - הַחוֹלִים וְהַחֲלָשִׁים, הַדּוֹחֲקִים עֲצָמָם לְקִצָּה הַמָּטָה - לְהַחֲבֹא מֵהָאוֹיֵיב, וּבְדַמְשֵׁק - פֶּאֶה, קִצָּה, (וְדִ"ק) עָרֵשׁ - מֵיטָה.

יג. שְׁמָעוּ וְהַעִידוּ בְּבֵית יַעֲקֹב, נְאֻם ה' אֱלֹהִים אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת - שִׁמְעוּ הַנְּבִיאִים דְּבַרֵי אֱלֹהֵי, וְהִזְהִירוּ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל.

יד. כִּי בְּיוֹם פְּקֻדֵי פִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל - כִּי בְּיוֹם שֶׁאֲזַכּוֹר לְהַעֲנִישׁ אֶת יִשְׂרָאֵל עַל פְּשָׁעֵיהֶם, עָלִיו - עַל יִשְׂרָאֵל, וּפְקֻדָּתִי עַל מְזַבְּחוֹת בֵּית אֵל - אֲזַכּוֹר אֶת הַמְּזַבְּחוֹת לַעֲיִז שֶׁבְּבֵית אֵל, וְנִגְדְּעוּ קַרְנוֹת הַמְּזַבֵּחַ, וְנִפְּלוּ לָאָרֶץ - יִשְׁבְּרוּ קַרְנוֹת הַמְּזַבְּחוֹת, וַיִּפְּלוּ לָאָרֶץ.

טו. וְהַפִּיתִי בֵּית הַחֹרֶף עַל בֵּית הַקִּיץ - אֲכַה וְאֲשַׁבֵּר לְמַלְכִים וְלִשְׂרִים, אֶת בְּתֵי הַחֹרֶף (בֵּית הַשְּׁמֹר מִקּוֹר הַחֹרֶף) וְגַם אֶת בְּתֵי הַקִּיץ, (בֵּית הַפְּתוּחַ לְרוּחַ בִּימֵי הַקִּיץ הַחֲמִים), שֶׁעָשׂוּ לָהֶם בְּרֹב תַּעֲנוּגוֹתֵיהֶם, וְאַבְדוּ בְּתֵי הַשָּׁן - וְאֲאָבִיד מֵהֶם אֶת בְּתֵי הַשָּׁן (שֶׁעָשׂוּ מִשֵּׁן הַפִּיל) הַמְּפֹאָרִים שֶׁבָּנוּ, וְסָפוּ בְּתֵים רַבִּים נְאֻם ה' - וּבְתֵים רַבִּים יַחֲרְבוּ וַיִּכְּלוּ.

פֶּרֶק ד'

א. שְׁמָעוּ הַדְּבָר הַזֶּה, פְּרוֹת הַבָּשָׂן, אֲשֶׁר בָּהֵר שְׁמֵרוֹן - נִשׁוֹת מַלְכֵי וְשָׂרֵי שׁוֹמְרוֹן, (שֶׁנִּמְשְׁלוּ לְפָרוֹת שִׁמְנוֹת וּמְדוּשָׁנוֹת, הַרוּעוֹת בְּהָרֵי הַבָּשָׂן), הָעֹשֶׂקוֹת דְּלִים, הָרִצְצוֹת אֲבִיוֹנִים - הָעוֹשֶׂקוֹת וְשׁוֹבְרוֹת אֶת הָעֵנִיִים, הָאֹמְרוֹת לְאֲדֹנֵיהֶם הַבִּיָּאָה וְנִשְׁתָּהּ - וְאוֹמְרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן, לְקִנּוֹת יֵין בְּעוֹשֵׁק שֶׁעֲשָׂקוּ מֵהָעֵנִיִים.

ב. נִשְׁבַּע ה' אֱלֹהִים בְּקִדְשׁוֹ - נִשְׁבַּע ה' בְּקִדּוֹשׁ שְׁמוֹ, כִּי הִנֵּה יָמִים בָּאִים עֲלֵיכֶם, וְנִשְׂאָ

אֲתֶכֶם בְּצִנּוֹת - יבואו ימים שיבוא האוייב ויגלה אתכם בסירות קטנות, (סירות בצורת צינה, מגן)
וְאַחֲרֵיתֶכֶן, בְּסִירוֹת דּוֹגָה - ואת בניכם יקח (האחרית של האדם - אלו בניו שנשארים אחריו) בסירות
קטנות כסירות הדייגים.

ג. **וּפְרָצִים תִּצְאָנָה** - הנשים יצאו ויברחו דרך הפרצות שבחומה, **אִשָּׁה נִגְדָה** - כל אשה תצא
בפרצה שנגדה, (הקרובה אליה), **וְהַשְּׁלֻכְתָּנָה הַהֲרִמּוֹנָה נָאִם ה'** - ויגלו ויושלכו עד הרמונה. (שם
מקום)

הנביא פונה לעם בלשון גוזמא כאדם שאומר לבן בליעל: לך עשה כך ועשה כך... עד שתבא על עונשך

ד. **בָּאוּ בֵּית אֵל וּפְשָׁעוּ, הִגְלָגַל הָרְבוּ לַפְשָׁע** - עתה, עשו כרצונכם הרע, ולכו לבית אל ולגלגל,
והרבו לפשוע בעיני, אולי יושיעו אתכם, **וְהִבִּיאוּ לַבִּקָּר זְבַחֵיכֶם** - בכל בוקר הביאו שמה
קרבתותיכם לעגל, **לְשִׁלֶּשֶׁת יָמִים מֵעֲשָׂרֵתֵיכֶם** - ולשם תביאו אחר שלוש שנים, את המעשרות
שביערתם מבתיכם¹. (ולא כפי ציווי התורה להביאם לירושלים).

ה. **וְקִטֹר מִחֶמֶץ תֹּזְדָה** - הקריבו לעגל, מִלְחָמִי התודה, אף שיש במינם מין חמץ ! (במיני הלחם
שבא עם קרבן תודה, יש מין אחד חמץ, שאסור להעלותו למזבח. ומשום כך, לא מקריבים כלל את לחמי התודה!) **וְקִרְאוּ
נְדָבוֹת הַשְּׁמִיעוּ** - קראו והשמיעו להביא נדבות לעיני, **כִּי כֵן אֶהְבֶּתֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נָאִם ה'
אֱלֹהִים** - להביא לעיני, ולא להי' ית'.

הנביא מתאר 4 פעולות שמציע - כביכול - לישראל לעשות לעיני: 1. הבאת קרבנות. 2. הבאת מעשרות. 3. הקרבת
לחמי תודה. 4. הבאת נדבות.

מכאן 5 קבוצות של עונשים, ובכל קבוצה הפסוק מסיים: **...וְלֹא שִׁבֶתֶם עַדִּי נָאִם ה'**.

ו. **וְגַם אֲנִי נִתְתִּי לָכֶם נִקְיוֹן שְׁנַיִם בְּכָל עָרֵיכֶם** - כמו שאתם לא הבאתם לפני קרבנות
ומעשרות, גם אני מנעתי מכם אוכל בכל הערים, עד ששיניכם נשארו תמיד נקיות, **וְחָסַר לָכֶם
בְּכָל מְקוֹמֵתֵיכֶם** - ולחם היה חסר בכל מקומותיכם, **וְלֹא שִׁבֶתֶם עַדִּי נָאִם ה'** - ובכל זאת, לא
שבתם אלי בתשובה.

ז. **וְגַם אֲנִכִּי מִנְעַתִּי מִכֶּם אֶת הַגֶּשֶׁם, בְּעוֹד שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים לַקָּצִיר** - בשלושת החדשים שלפני
הקציר, (שאי, צריכה התבואה גשמים רבים) מנעתי מכם גשם, **וְהִמְטַרְתִּי עַל עֵיר אֶחָת, וְעַל עֵיר אֶחָת
לֹא אֲמַטִּיר** - וכנגד הטבע, על עיר אחת אמטיר גשם, ומעיר אחרת אמנע מטר, לאות, כי
מאיתי נהיה הדבר הזה, **חֲלָקָה אֶחָת תִּמְטֹר, וְחֲלָקָה אֲשֶׁר לֹא תִמְטֹר עָלֶיהָ, תִּיבֹשׂ** - ואפילו
באותה עיר, רק בחלקה אוריד הגשם, וחלקה האחר יבש.

ח. **וְנָעוּ שְׁתֵּי שָׁלֹשׁ עָרִים, אֶל עֵיר אֶחָת, לְשִׁתּוֹת מַיִם וְלֹא יִשְׁבְּעוּ** - ינועו ישראל אל העיר
שאמטיר עליה מטר, להרוות צמאונם, ולא ישבעו מהשתיה שימצאו, **וְלֹא שִׁבֶתֶם עַדִּי נָאִם ה'
- ובכל זאת, לא שבתם אלי בתשובה.**

¹ ביעור מעשרות - אחר כל שלוש שנים משנות השמיטה, היינו, בשנה הרביעית והשביעית, מבערים (מוציאים) את כל המעשרות מן הבית. כל
מעשר נותן כפי עניינו: מעשר ראשון - ללוי, מעשר עני - לעני וכי'. (פ'י ראה וכי תבוא).

ט. **הִפִּיתִי אֶתְכֶם בְּשַׁדְּפוֹן וּבִיִּרְקוֹן** - הכיתי את התבואה בשדפון וירקון, (שַׁדְּפוֹן - שהתבואה מוכה ומתייבשת מהרוח, כמו: "שדופות קדים", יִרְקוֹן- שהתבואה מתייבשת והופכים למראה ירוק). **הַרְבֹּת** - מה שאתם מרבים, **גְּנוֹתֵיכֶם וְכַרְמֵיכֶם וְתַאֲנִיכֶם וְזִיתֵיכֶם** - גנים, כרמים, מטעי תאנים וזיתים, **יֹאכְל הַגָּזִם** - יאכל הגזם (מין ארבה), **וְלֹא שְׁבַתְּם עֲדֵי נְאֻם ה'** - ובכל זאת, לא שבתם אלי בתשובה.

י. **שִׁלַּחְתִּי בְּכֶם דָּבָר בְּדֶרֶךְ מִצְרַיִם** - שלחתי בכם דָּבָר, כשירדתם למצרים להביא תבואה, מפני הרעב בארץ, **הַרְגָתִי בְּחָרֵב בַּחֲרֵיכֶם, עִם שְׁבִי סוּסֵיכֶם** - את הבחורים שירדו למצרים הרגו האוייבים בחרב, ואת הסוסים לקחו שבי, **וְאַעֲלֶה בְּאִשׁ מַחְנֵיכֶם** - ריח רע עלה במחנאיכם מריבוי המתים, **וּבְאַפְּכֶם** - עד שעלה באפיקכם, **וְלֹא שְׁבַתְּם עֲדֵי נְאֻם ה'** - ובכל זאת, לא שבתם אלי בתשובה.

יא. **הִפְכֵתִי בְּכֶם** - הפכתי והשחתתי, חלקים מארצכם, **כְּמַהֲפַכַת אֱלֹהִים, אֶת סֵדֶם וְאֶת עֲמֹרָה** - כמו שהפך ה' את סדום ועמורה, **וַתְּהִי כְּאוֹד מִצֵּל מִשְׁרָפָה** - עד שמי שנשאר, דומה לאוד המוצל מהשריפה, (האוד, הוא העץ שהופכים בו האש, ואינו נשרף לגמרי פְּעֵצֵי הַמְדוּרָה) **וְלֹא שְׁבַתְּם עֲדֵי נְאֻם ה'** - ובכל זאת, לא שבתם אלי בתשובה.

5 עונשים: 1. רעב. 2. חסרון גשם. 3. הרס התבואה. 4. הרג הבהמות. 5. הרס הערים.

יב. **לָכֵן** - בגלל שלא שבתם אלי, **כֹּה אֶעֱשֶׂה לְךָ יִשְׂרָאֵל** - כמו כל הרעות הללו, אעשה לכם ישראל, **עֵקֵב כִּי זֹאת אֶעֱשֶׂה לְךָ** - ומפני ששומעים אתם מהנביאים, שכך אעשה לכם, **הַפֹּן לְקִרְאֵת אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל** - הכינו את עצמכם לפני ה', ושובו לפני בתשובה.

יג. **כִּי הִנֵּה יוֹצֵר הַרִים וּבֹרֵא רוּחַ** - כי הנה ה', הוא היוצר הרים ובורא את הרוח, **וּמַגִּיד לְאָדָם מֵה שִׁחוֹ** - הוא שיודע שיחת כל אדם, **עֹשֶׂה שֶׁחַר עֵינָהּ** - ובידו להפוך את אור השחר - לחושך, **וְדֶרֶךְ עַל בְּמַתִּי אֶרֶץ** - ובידו לדרוך ולהשפיל, את בעלי הגאווה שבארץ, **ה' אֱלֹהֵי צְבָאוֹת, שְׁמוֹ** - ששמו של ה', מורה על כך, שהוא אדון כל הצבאות (צבא השמים והארץ), וברצונו יעשה כל חפצו, וא"כ שובו אליו - ותנצלו מהרעה!

פרק ה

א. שָׁמְעוּ אֶת הַדְּבָר הַזֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹשֵׂא עֲלֵיכֶם קִינָה בֵּית יִשְׂרָאֵל:

ב. נִפְלָה לֹא תוֹסִיף קוֹם בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל - נפלה מלכות ישראל (בגלות עשרת השבטים, בזמן הושע בן אלה) ולא תוסיף עוד לקום כמלכות בפני עצמה, (אבל ישונו בגאולה העתידה, ומלך אחד מִזְרַע דָּוִד יהיה לכולם) נִטְשָׁה עַל אֲדָמְתָהּ אֵין מְקִימָהּ - נעזבה באדמתה, ואין מי שיקים אותה עוד.

ג. כִּי כֹה אָמַר ה' אֱלֹהִים, הָעִיר הַיִּצְאָת אֶלְךָ תִּשְׁאִיר מָאָה - העיר שהיו יוצאים ממנה אלך אנשי צבא, יצאו ממנה רק מאה, וְהַיִּצְאָת מָאָה תִּשְׁאִיר עֲשָׂרָה לְבַיִת יִשְׂרָאֵל - והעיר שהיתה מוציאה מאה אנשי צבא תוציא רק עשרה, וכל השאר יגלו.

ד. כִּי כֹה אָמַר ה' לְבַיִת יִשְׂרָאֵל, דְּרִשׁוּנִי וְחִיו - על אף הגזירה, אם תדרשו ותבקשו את ה' - תנצלו ותחיו.

ה. וְאַל תִּדְרִשׁוּ בַּיִת אֵל - ואל תדרשו את העגל שבבית אל, וְהַגְּלָל לֹא תִבְאוּ - לעבוד את הע"ז וּבָאָר שְׁבַע לֹא תַעֲבְרוּ - ואל תעברו ללכת לעבוד הע"ז שבבאר שבע, כִּי הַגְּלָל גְּלָה יִגְלָה - כי אנשי הגלגל - יגלו, וּבַיִת אֵל יִהְיֶה לְאֵוֹן - ולאנשי בית אל יהיה צער ויגון.

ו. דְּרִשׁוּ אֶת ה', וְחִיו - תדרשו ותבקשו את ה', ואז תנצלו ותחיו. פֶּן יִצְלַח כְּאֵשׁ, בַּיִת יוֹסֵף - שמא יתגבר כעס ה' בחוזק גדול כאש, על בית יוסף, (היא מלכות אפרים), וְאֶכְלָה וְאֵין מְכַבֵּה לְבַיִת אֵל - ותשרוף את ישראל, שעבדו לעגל שבבית אל, עד שלא יוכלו להנצל.

ז. הַהֲפָכִים לְלַעֲנָה, מִשְׁפָּט - את משפט הצדק שהוא דבר טוב ומתוק - מְעֻוֹתִים, והופכים למר כלענה, (לענה - צמח מר) וּצְדָקָה, לְאֶרֶץ הַנִּיחוּ - ואת הצדק, מניחים ומטילים לארץ.

ח. עֲשֵׂה כִימָה וּכְסִיל - דרשו את ה', שהוא עשה את הכוכבים כימה וכסיל, המחממים או מקררים את העולם, לפי הצורך, וְהַפֶּךְ לְבִקֹר צִלְמוֹת, וַיּוֹם, לַיְלָה הַחֲשִׁיךְ - את הלילה שהוא כצל מות, הופך ה' - לבוקר, ואת היום, הופך ללילה, כל דבר בזמנו הראוי, הַקּוֹרָא לְמִי הַיָּם - הקורא למי הים המלוחים, לעלות וליצור עננים, וַיִּשְׁפְּכֶם עַל פְּנֵי הָאָרֶץ - ושופך מהעננים מים מתוקים על הארץ להשקותה, ה' שָׁמוּ - אדון הכל שמו, ולו ראוי לעבוד.

ט. הַמְּבַלִּיג שֵׁד עַל עֵז - הוא המחזק אויב, לבוא לשדוד עם חזק, וְשֵׁד, עַל מְבַצֵּר יְבוּא - ואת השודד לבוא אפילו על מבצר חזק.

י. שָׁנְאוּ בַשֶּׁעַר מוֹכִיחַ - אך ישראל, שנאו את הנביאים העומדים בשער העיר להוכיח את העם, וְדַבֵּר תְּמִים יִתְעַבּוּ - ואת הנביאים המדברים דברים תמימים וישרים - מתעבים.

יא. לָכוֹן, יַעַן בּוֹשְׁסֶכֶם עַל דָּל - לכן, בגלל שרומסים אתם את הדלים (העניים), וּמִשְׁאֵת בֵּר תִּקְחוּ מִמֶּנּוּ - ואת משא התבואה שעליו - תקחו ממנו בגזילה, בְּתֵי גִזִּית בְּנִיתֶם, וְלֹא תִשְׁבּוּ בָם - בתי אבני הגזית שבניתם, לא תישבו בהם, כִּרְמֵי חֶמֶד נִטְעַתֶם, וְלֹא תִשְׁתּוּ אֶת יַיִנֶם -

ומהכרמים הנחמדים שנטעתם, לא תשתו את היין המופק מהם.

2 עונשים: בניית בתים שלא ישבו בהם. 2. נטיעת כרמים שלא ישתו את יינם.

ישראל אמרו לנביא שהם לא חטאו או לא הרבו לחטוא, ועל זה אומר הנביא:

יב. פִּי יִדְעָתִי רַבִּים פִּשְׁעֵיכֶם, וְעַצְמֵי חַטָּאתֵיכֶם - כי ידעתי, שרבו מאוד פשעיכם וחטאתיכם, **צַרְרֵי צַדִּיק -** צוררים את הצדיק במשפט, **לִקְחֵי כֶּפֶר -** לוקחים שוחד ככופר לפטור את החייב מיתה, **וְאֲבִיוֹנִים בְּשַׁעַר הַטּוֹ -** ואת דין האביונים מטים בשער העיר. (מקום מושב בית הדין).

3 חטאים: 1. צוררי צדיק. 2. לקיחת כופר מהרשעים. 3. הטיית הדין לרעת העניים.

יג. לָכֵן הַמִּשְׁפִּיל - לכן, אדם חכם, **בָּעֵת הַהִיא -** בעת בֵּאֵ הַפּוֹרְעָנוֹת, **יָדָם -** ישתוק, ולא ירהרר אחר מידת הדין השולטת, **פִּי עֵת רָעָה הִיא -** כי הוא הזמן להפרע מן הרשעים.

יד. דַּרְשׁוּ טוֹב וְאַל רָע, לְמַעַן תַּחֲיוּ - בקשו לעשות טוב ולא רעה, ותחיו ולא תמותו ברעה, **וַיְהִי כֵן ה' אֱלֹהֵי צְבָאוֹת אֲתָכֶם -** ויהיה ה' אתכם ותצליחו **פֶּאֶשֶׁר אֲמַרְתֶּם -** כאשר חשבתם בליבכם.

טו. שִׁנְאוּ רָע וְאָהְבוּ טוֹב, וְהִצִּיגוּ בְּשַׁעַר מִשְׁפָּט - העמידו שופטים בשערי הערים לעשות משפט צדק, **אוֹלֵי יַחֲנֹן ה' אֱלֹהֵי צְבָאוֹת שְׂאֵרֵי יוֹסֵף -** אולי ירחם ה' על מלכות ישראל מלכותה.

טז. לָכֵן כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי צְבָאוֹת ה' בְּכָל רְחֹבוֹת מִסְפָּד - לכן, מפני שאינכם שבים אלי, בכל הרחובות יספידו מספד, **וּבְכָל חוּצוֹת -** בכל הרחובות (שמחצ הבתים) **יֹאמְרוּ הוֹ הוֹ -** הוֹ הוֹ, הוא קול המספד, **וְקָרְאוּ אֶפְרַיִם אֶל אֲבָל -** יקראו לאיכר העובד בשדה, לבוא מן השדה ולהתאבל על שעבודתו לשווא, ולא תצמח תבואתו, **וּמִסְפָּד, אֶל יוֹדְעֵי נְהִי -** ואנשים יודעי נהי, (יודעי נהי - היודעים לקונן, לצעוק ולילל) יקראו להם לבוא להספיד.

יז. וּבְכָל כְּרָמִים מִסְפָּד - ובכל הכרמים יתאבלו ויעשו מספד על שאין בהם ענבים, **פִּי אֲעֹבֵר בְּקִרְבָּן אָמַר ה' -** כי ה' יעבור בתוכך להביא עליך את הרעה.

2 טעויות לישראל ועל כל טעות הנביא מוכיחם. 1. תקווה ליום ה'. 2. מחשבה שעל ידי הקרבנות מובטחת הישועה.

יח. **הוּי הַמִּתְאַוִּים אֶת יוֹם ה'** - שכאילו מתאווים ליום שבו יתגלה ה', אך אינם מבינים שביום זה לא לקבלו שכר אלא עונש. ועל זה שואל: **לָמָּה זֶה לָכֶם יוֹם ה'**, הוא חֲשׂוֹךְ וְלֹא אֹר - מדוע תִּתְאוּ ליום זה, הלא יום של חושך הוא ולא של אור ?

יט. **כַּאֲשֶׁר יָנוֹס אִישׁ מִפְּנֵי הָאָרֶץ, וּפָגְעוּ הַדָּב -** רעות היום ההוא, ירדפו אחריכם, כאדם הבורח מן האריה ופוגש בדב, **וַבָּא הַבַּיִת וְסָמַךְ יָדוֹ עַל הַקִּיר וַיִּשְׁכַּח הַנְּחֹשׁ -** וכאשר ינוס מן הדב, יִשְׁעַן עַל קִיר בֵּיתוֹ ויִשְׁכַּח נחש.

3 שלבים: 1. אריה. 2. דב. 3. נחש.

כ. **הֲלֹא חֲשׂוֹךְ יוֹם ה', וְלֹא אֹר, וְאֶפֶל, וְלֹא נֹגֵה לוֹ -** הלא יום הפורענות, הוא יום של חושך ואפילה, ולא יום של אור ונוגה (אור).

כא. **שָׁנַאתִי, מְאֹסְתִי חֲגִיכֶם -** שנאתי ומאסתי בקרבנות, שמביאים אתם בימי חג ומועד, **וְלֹא אָרִיחַ בְּעֶצְרֵיכֶם -** ולא אריח בריח העולה מקרבנותיכם, בימים שאתם נעצרים ומתכנסים לפני.

כב. **כִּי אִם תַּעֲלֶוּ לִי עֹלוֹת, וּמִנְחֹתֵיכֶם, לֹא אֶרְצֶה -** גם כשתעלו לפני עולות, ותביאו לפני מנחות, לא יהיו לרצון לפני, **וְשִׁלֵּם מְרִיאֵיכֶם -** וקרבו שלמים מבהמות שמנות, **לֹא אֲבִיט -** לא אביט אליהם, ולא יהיו לרצון לפני.

כג. **הֲסִיר מַעְלֵי הַמִּזְבֵּחַ שְׂרִיךְ -** הסירו מלפני את המון השירים, ששרים הלויים לפני, בזמן הקרבת הקרבנות, **וְזָמַרְתָּ נְבִלִיךָ לֹא אֶשְׁמָע -** וכן את נגינת הנבלים בְּיַד הַלְוִיִּים - לא אשמע.

6 דברים שהי לא רוצה במעשי ישראל: 1. שנאת ומאסת החגים. 2. העולות אינם לריח ניחוח. 3. העולה ומנחה אינם לרצון. 4. השלמים אינם לרצון. 5. שירת הלויים אינה רצויה. 6. נגינת הלויים לא רצויה.

הנביא מן הרצוי אל המצוי, ואומר:

כד. **וַיִּגַּל כְּפִי מִשְׁפָּט -** המשפט והצדק שעזבתם², גלו אותו, כְּכִי מַעֲיֵן הַנוֹבְעִים וּמִתְגַּלִּים בארץ, **וַיִּצְדָּקָה כְּנַחַל אֵיתָן -** ואת הצדק שעזבתם, התמידו לקיים כְּכִי נַחַל אֵיתָן. (שמימי אינם פוסקים)

כה. **הַזְבַּחִים וּמִנְחָה, הַגִּשְׁתֶּם לִי בַמִּזְבֵּחַ אֲרָבַעִים שָׁנָה בֵּית יִשְׂרָאֵל -** האם במדבר הקרבנתם לפני קרבנות !? (ואין הקרבנת הקרבנות, תנאי להיות רצויים לפני)

כו. **וַיִּשְׂאֲתֶם אֶת סִפּוֹת מִלְּפָנֶיכֶם, וְאֵת כִּיּוֹן צְלָמֵיכֶם, כּוֹכַב אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם לָכֶם -** אך אתם מחזיקים בע"ז, וע"כ, תשאו אותם עמכם לגלות. (ספות, כיון, כוכב- שמות ע"ז)

כז. **וְהִגְלִיתִי אֶתְכֶם מִהָאָרֶץ לְדַמְשֶׁק -** תגלו רחוק יותר מדמשק שבארם, **אָמַר ה' אֱלֹהֵי צְבָאוֹת שָׁמוֹ:**

² כמו: "...וַיִּצְדָּקָה- לְאָרֶץ הַנִּיחֹחַ", לעיל ה' ז'.

פרק ו

א. הוּי הַשְּׂאֲנָנִים בְּצִיּוֹן - אוּי, עַל הַיּוֹשְׁבִים בַּשְּׁקֵט וּבְשִׁלְוָה בְּצִיּוֹן, (וּבוֹטְחִים, שֶׁלֹּא תָבוּא עֲלֵיהֶם הַרְעָה) וְהַבְּטָחִים בְּהַר שְׁמֶרֶון - וְאוּי, עַל הַיּוֹשְׁבִים בַּבְּטָחוֹן בְּהַר שׁוֹמְרוֹן, שֶׁלֹּא תָבוּא עֲלֵיהֶם הַרְעָה, נִקְבִי רֵאשִׁית הַגּוֹיִם - שִׁישְׂרָאֵל הִיוּ נִקְוִים בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל כְּמוֹבַחְרִים וְנַעֲלִים מִכָּל הָעַמִּים, וּבָאוּ לָהֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל - וְעַתָּה, בָּאוּ וּלְמַדּוּ לְהִרְעֶה כִּכֵּל הַגּוֹיִים.

ב. עָבְרוּ כְּלָנָה וּרְאוּ, וּלְכוּ מִשָּׁם חֲמַת רַבָּה, וּרְדוּ גַת פְּלִשְׁתִּים - לְכוּ לַעֲמִים: כְּלָנָה, חֲמַת הַגְּדוּלָה, גַּת שְׁבַפְלִשְׁתִּים, הַטּוֹבִים מִן הַמְּמַלְכוֹת הָאֵלֶּה - הָאֵם מַלְכוּתָם טוֹבָה יוֹתֵר מִמַּלְכוּת יְהוּדָה אוֹ יִשְׂרָאֵל! אִם רַב גְּבוּלָם מְגַבְּלָכֶם - אוֹ הָאֵם גְּבוּל אֶרֶץ אֲדוּמִים יוֹתֵר מִגְּבוּל אֶרֶץ כְּנָעַן! וּמִדּוּעַ אִי"כ, מֵאִסְתֵּם בְּדֶרֶךְ ה' וְהִלַּכְתֶּם בְּדַרְכֵיהֶם?

ג. הַמְּנַדִּים, לְיוֹם רָע - מְנִיעִים וּמְקַרְבִים אֶת עַצְמָם, לְיוֹם שֶׁתָּבוּא עֲלֵיהֶם הַרְעָה, (בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַרְעִים) וְתִגִּישׁוּן שְׁבַת חָמֵס - מְגִישִׁים וּמְקַרְבִים אֶת עַצְמָכֶם בְּמַעֲשֵׂיכֶם הַרְעִים, לְגַלּוֹת מֵאֶרֶץ כְּנָעַן, וּבְגַלּוֹת יַחֲמִסוּ (יִגְזְלוּ) אֶתְכֶם.

ד. הַשְּׂכָבִים עַל מְטוֹת שֵׁן - שֶׁהִיוּ מַעֲנִיגִים אֶת עַצְמָם לְשִׁכּוֹב עַל מְטוֹת מְפֹאָרוֹת, הַעֲשִׂיּוֹת מִשֵּׁן הַפִּיל, וְסִרְחִים עַל עֲרֻשׁוֹתָם - שׁוֹטְחִים אֶת עַצְמָם עַל הַמִּיטוֹת, (כְּמוֹ: "...יִהְיֶה סְרוּחַ עַל צַדֵּי הַמְּשָׁפָן מִזָּה וּמִזָּה לְכַסְתֹּת": שְׁמוֹת כּוֹי יְגִי) וְאֹכְלִים כָּרִים מִצֶּאֱן - אוֹכְלִים, אֶת הַכְּבָשִׁים הַשְּׂמֹנּוֹת שֶׁבְּצֶאֱן, וְעֹגְלִים מִתּוֹךְ מֶרְבֶּק - וְעֹגְלִים, לְקַחוּ מֵהַמֶּרְבֶּק, (מֶרְבֶּק - מְקוֹם שֶׁמִּפְטָמִים אֶת הַבָּקָר).

ה. הַפְּרָטִים עַל פִּי הַנְּבֵל - מְנַגְּנִים, וּפּוֹרְטִים לְהַנְּאִתָּם עַל מִיתְרֵי הַנְּבֵל, כְּדוּיֵד חָשְׁבוּ לָהֶם כְּלֵי שִׁיר - וּמַחֲשִׁיבִים אֶת עַצְמָם, כְּדוּד הַמֶּלֶךְ שֶׁהִיא מְנַגֵּן לְכַבוֹד ה'.

ו. הַשְּׂתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן - שׁוֹתִים יַיִן בְּמִזְרֵק (כְּלֵי גְדוּל) וְלֹא בְּגִבְעִים, וְרֵאשִׁית שְׂמֹנִים יִמְשְׁחוּ - וּבְשִׂמְנֵים חֲשׁוּבִים, מוֹשְׁחִים אֶת גּוֹפָם, וְלֹא נִחְלוּ עַל שֶׁבֶר יוֹסֵף - וְעַל הַשֶּׁבֶר, שֶׁבָּא עַל בֵּית יוֹסֵף (מַלְכוּת יִשְׂרָאֵל) לֹא הִיוּ עוֹשִׂים עַצְמָם כְּחֹלִים וְכוֹאֲבִים.

5 מיני תענוג וחיי מותרות: 1. שוכבים סרוחים. 2. אוכלים כרים. 3. פורטים על נבל. 4. שתית יין. 5. סיכה בשמן.

ז. לָכֵן - מִפְּנֵי שֶׁבִקְשׁוּ לְעַצְמָם רֵאשׁ תַּעֲנוּגוֹת (תַּעֲנוּגוֹת מוֹבַחְרוֹת וּמְשׁוּבָחוֹת), וְלֹא הִחְלוּ אֶת עַצְמָם עַל שֶׁבֶר בֵּית יוֹסֵף, עֲתָה יִגְלוּ בְּרֵאשׁ גּוֹלִים - כַּעַתָּה, הֵם יִהְיוּ גּוֹלִים בְּגַלּוֹת קֶשֶׁה וְרַעָה, (רֵאשׁ גּוֹלִים - הַגְּלוֹת הַקֶּשֶׁה שֶׁבְּגִלוּיּוֹת) וְסָר מִרְזַח סְרוּחִים - וַיִּסּוֹר מֵהֶם רִיבּוּי הַמִּשְׁתָּאוֹת הָעוֹדְפוֹת שֶׁהִיוּ עוֹשִׂים.

ח. נִשְׁבַּע ה' אֱלֹהִים בְּנַפְשׁוֹ, נֶאֱמַר ה' אֱלֹהֵי צְבָאוֹת - נִשְׁבַּע ה' בְּעַצְמוֹ וּבְרַצוֹנוֹ, מִתְּאֵב אֲנֹכִי אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב - מִתְּעַב וְשׁוֹנֵא אֲנִי, אֶת גְּאוֹתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְאַרְמְנֹתַי שְׁנֵאוֹתֵי - וְאֶת הָאֲרָמוֹנוֹת שֶׁהִיוּ מִתְּעַנְגִים בָּהֶם - שְׁנֵאוֹתֵי, וְהַסִּגְרֵתֵי עִיר וּמְלָאָה - וְלָכֵן, אֲסַגֵּיר בְּיַד הָאוֹיִיב, אֶת הָעִיר וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּהּ.

ט. וְהָיָה אִם יוֹתֵרוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים בְּבֵית אֶחָד - אִפִּילוּ אִם יִנְצְלוּ מֵהָאוֹיִיב עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים,

ויתחבאו בבית אחד, וְמָתוּ - ימותו גם הם לבסוף - ביד האוייב.

י. וּנְשָׂאוּ דוֹדוֹ - את עצמות כל אחד, ישא דודו (קרוב משפחתו), וּמְסֹרְפוֹ (קרוב משפחתו מצד אמו), לְהוֹצִיא עֲצָמִים מִן הַבַּיִת - המציל לפחות את עצמותיו מן השריפה, וְאָמַר לְאִשְׁרֵי בְיַרְכְּתֵי הַבַּיִת - ויאמר לאדם הנמצא בקצה הבית פנימה: הַעוֹד עִמָּךְ - האם יש עוד עצמות בבית, וְאָמַר אָפֶס - והשיב לו: אֵין, וְאָמַר הֵס, כִּי לֹא לְהִזְכִּיר בְּשֵׁם ה' - וישיב לו השואל, שתוק! אל תהרהר אחר מידת הדין, כי נשרפו מפני שלא הזכירו שם ה' על פיהם.

יא. כִּי הִנֵּה ה' מְצַנֶּה, וְהִפָּהּ הַאֲוִיב אֶת הַבַּיִת הַגָּדוֹל - מלכות ישראל לרְסִיסִים - להפכו לרסיסים קטנים והיינו גלות ארוכה, וְהַבַּיִת הַקָּטָן שֶׁזוּ מַלְכוּת יְהוּדָה, בְּקָעִים - יבקעו ויהרסו לזמן קצר.

יב. הִירְצוּן בְּסֹלַע סוּסִים - היוכל סוס לרוץ בין הסלעים? אִם יַחְרוֹשׁ בְּבָקָרִים - היוכל בקר, לחרוש בין הסלעים? (הלא ישברו רגליהם!) כִּי הִפְכֶתֶם לְרֹאשׁ, מְשֻׁפָּט - אך אתם, את המשפט צדק, שהוא דבר טוב ומתוקן, הפכתם למשפטי רשע הדומים לראש, לעשב מר, וּפְרִי צְדָקָה, לְלַעֲנָה - ואת פירות משפט הצדק, שהם שלום ושלוה, הפכתם ללענה, לעשב מר.

יג. הַשְּׂמֵחִים, לֹלֵא דָבָר - השמחים בעשְׂרְכֶם, שהוא דבר שאינו בר קיום, הָאֲמָרִים, הַלּוֹא בְּחִזְקָנוּ, לְקַחְנוּ לָנוּ קֶרְנִים - האומרים: הלא ברוב כוחנו, השגנו את כל רכושנו וחוזקנו.

יד. כִּי הִנְנִי מְקִים עֲלֵיכֶם בַּיִת יִשְׂרָאֵל, נֹאֵם ה' אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת, גּוֹי - הנני מעמיד עליכם עם, שיבוא עליכם בית ישראל, וְלַחֲצוּ אֶתְכֶם, מִלְּבוֹא חֲמַת - שבצפון, עַד נַחַל הָעַרְבָּה - שבדרום.

פרק ז

הנביא מביא 5 מראות נבואה שה' הראה לו. כל מראה מתחיל במילים כֹּה הִרְאֵנִי ה' אֱלֹהִים...

2 המראות הראשונות לא יתקיימו, הם התבטלו ע"י תפילת הנביא, ומסתיימות במילים: לא תהיה אָמַר ה'...
בנבואות הבאות נכתב לא אוסיף עוד עבור לו, והיינו שהנבואה תתקיים.

א. כֹּה הִרְאֵנִי ה' אֱלֹהִים - במראה הנבואה, וְהִנֵּה יוֹצֵר גְּבִי - והנה יוצר ה' ארבה, בְּתַחֲלֵת
עֲלוֹת הַלֶּקֶשׁ - שיבוא על העשב המתאחר לצמות, עד זמן המלקוש, וְהִנֵּה לֶקֶשׁ, אַחַר גְּזֵי
הַמֶּלֶךְ - וְלֶקֶשׁ זֶה, צִמַּח אַחַר שִׁנְגִּזוֹ וְנִקְצַר הָעֵשֶׂב, למאכל בהמות המלך.

ב. וְהִנֵּה אִם כָּלָה לֶאֱכֹל אֶת עֵשֶׂב הָאָרֶץ - וכאשר ראה עמוס, שכילה הארבה את כל עשב
הארץ, וְאָמַר: ה' אֱלֹהִים, סֵלַח נָא, מִי יָקוּם יַעֲקֹב כִּי קִטְּן הוּא - בקש עמוס מה', שישלח
לעם ישראל, מפני שעם קטן הוא, ואין בכוחו לעמוד בגזירה קשה כזו.

ג. נַחֵם ה' עַל זֹאת - התחרט ה' על גזירה זו כתפילת עמוס, לֹא תִהְיֶה אָמַר ה' - ולא תבוא
על ישראל.

ד. כֹּה הִרְאֵנִי ה' אֱלֹהִים - במראה הנבואה, וְהִנֵּה קִרְא - ה' למלאכים, לָרֹב בָּאֵשׁ ה' אֱלֹהִים
- לבוא במריבה עם ישראל, ולשרפם באש, וְתֹאכַל אֶת תְּהוֹם רִבָּה - וחוזק האש, ישרוף
וַיִּיבֶשׁ, אפילו את מי התהומות הגדולים, וְאָכְלָה אֶת הַחֶלֶק - ותשרוף את חלקות השדות.

ה. וְאָמַר ה' אֱלֹהִים, חֲדַל נָא, מִי יָקוּם יַעֲקֹב כִּי קִטְּן הוּא - בקש עמוס מה', שִׁמְנַע מִלְּהַבִּיא
רעה זו על ישראל, מפני שעם קטן הוא, ואין בכוחו לעמוד בגזירה קשה כזו.

ו. נַחֵם ה' עַל זֹאת - התחרט ה' על גזירה זו כתפילת עמוס, גַּם הִיא לֹא תִהְיֶה אָמַר ה'
אֱלֹהִים - ואף גזירה זו, לא תבוא על ישראל.

ז. כֹּה הִרְאֵנִי - במראה בנבואה, וְהִנֵּה ה' נֹצֵב עַל חוֹמַת אֲנָךְ - כבייכול, עומד ה' על חומה,
הנבנית על פי אֲנָךְ, קו משקולת המכונן את בוני החומה - לבנותה ביושר, וּבִידוֹ אֲנָךְ - וביד ה',
קו המשקולת³.

ח. וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי, מָה אַתָּה רֹאֶה עָמוֹס, וְאָמַר אֲנָךְ, וַיֹּאמֶר ה', הֲנִנִּי שָׁם אֲנָךְ בְּקֶרֶב עַמִּי
יִשְׂרָאֵל - הרי אני דן את ישראל על פי שורת הדין, (כיושר האֲנָךְ) לֹא אוֹסִיף עוֹד עֲבוֹר לוֹ - ולא
אוסיף עוד, לרחם עליהם, ולעבור על שורת הדין.

ט. וְנִשְׁמָו בְּמוֹת יִשְׁחָק - הבמות שהעמידו בני יצחק, יהיו שממה, וּמִקְדָּשֵׁי יִשְׂרָאֵל יִחָרְבוּ -
ומקדשי הע"ז שלהם - יחרבו, וְקִמְתִּי עַל בַּיִת יִרְבָּעָם בְּחָרֵב - ואקום על בית מלכות ירבעם בן
יואש מלך ישראל - להכותם בחרב.

³ אֲנָךְ - הוא בדיל מתכת, הקשור בקצה חוט. וכשמטיל העומד על החומה את האֲנָךְ, מְכַנֵּן הַחוּט אֶת הַבוֹנִים - לִישֵׁר אֶת בְּנֵי הַחוּמָה; כְּמוֹ
שֶׁרָאִינוּ בִישְׁעִיהוּ לֹא יֵאָמֵר: "וַיִּרְשׁוּהָ קֶאֱת וְקִפּוֹד, וַיִּנְשׂוּף וְעָרַב יִשְׁכְּנֵנוּ בָּהּ, וְנָטָה עָלֶיהָ קוֹ תִּהְיֶה וְאֲבַנֵּי בַּהוּ"

אמציה הוא נביא שקר, ועושה 2 פעולות כדי לסלק את הנביא עמוס מלהוכיח את ישראל. 1. מסית את מלך ישראל נגד עמוס. 2. מציע לעמוס ללכת למלכות יהודה.

י. וישלח אמציה כהן בית אל, אל ירבעם מלך ישראל לאמר - אמציה, כהן בבית העיז שבבית אל, שלח לירבעם בן יואש מלך ישראל, קשר עליך עמוס בקרב בית ישראל - קשר עליך, עמוס הנביא קשר של מרידה בתוך בית ישראל, לא תוכל הארץ להכיל את כל דבריו - לא יוכלו אנשי הארץ, לסבול את גודל הרעה שמנבא.

יא. כי כה אמר עמוס, בקרב ימות ירבעם - שניבא עמוס שירבעם ימות בחרב, (ובאמת ניבא רק על בית ירבעם, ולא על ירבעם עצמו) וישלח אל גלה יגלה מעל אדמתו - וכל ישראל יגלו מעל אדמתם. (ולא קבל ירבעם דבריו להרע לעמוס)

יב. ויאמר אמציה אל עמוס, חזה - נביא ! לך ברח לך אל ארץ יהודה - לך ברח מכאן אל מלכות יהודה, ואכל שם לחם - שם יפרנסו אותך ויתנו לך לחם, ושם תנבא - ושם תנבא נבואות רעות כאלו.

יג. ובית אל לא תוסיף עוד להנבא - ובבית אל, אל תוסיף לנבא, כי מקדש מלך הוא - מקום ארמון מלך ישראל, ובית ממלכה הוא - ומקום ממלכתו בבית אל הוא, ולא יתנו לך להוסיף לנבא כאן.

יד. ויען עמוס ויאמר אל אמציה, לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי - לא אני ולא אבי, נביא שקר, המקבלים שכר על נבואותינו, פי בוקר אנכי - כי מגדל בקר אני, ובולס שקמים - ומחפש בעצי השקמה, לראות איזה מהם אקצוץ, (לשבח גדילת העץ, או לעשות ממנו קורות).

טו. ויקחני ה' מאחרי הצאן, ויאמר אלי ה', לך הנבא אל עמי ישראל - כשעמדתי אחר הצאן בעבודתי, לקח אותי ה', וציוה אותי לנבא לישראל.

טז. ועתה שמע דבר ה' - אמציה, אתה אמר לא תנבא על ישראל, ולא תטיף על בית ישחק - ולא תנבא על בית יצחק. (בית ישראל).

יז. לכן כה אמר ה', אשתך בעיר תזנה - אשתך אמציה, תזנה תחתך בעיר (שתזנה ברצונה ובגלוי), ובניך ובנותיך בחרב יפלו, ואדמתך בחבל תחלק - יחלק האוייב בחבל המידה, ואתה על אדמה טמאה תמות - ואתה תמות בגלות, וישלח אל גלה יגלה מעל אדמתו:

5 עונשים: 1. אשתו - תזנה תחתיו. 2. ילדיו - ימותו. 3. נחלתו - תחולק. 4. אמציה - ימות בגלות. 5. ישראל - יגלו.

פרק ח

- א. כֹּה הִרְאֵנִי ה' אֱלוֹקִים - במראה הנבואה, וְהִנֵּה כְּלוֹב קִיץ - והנה סל מלא בפירות קיץ.
- ב. וַיֹּאמֶר מָה אַתָּה רֹאֶה עָמוֹס, וַאֲמַר כְּלוֹב קִיץ, וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי, בָּא הַקֶּץ אֶל עַמִּי יִשְׂרָאֵל - כְּלוֹב הַקִּיץ, מרמז על כך שבא הקץ (הסוף) על עמי ישראל, לֹא אוֹסִיף עוֹד עֲבוֹר לוֹ - לא אוסיף עוד לסלוח לו, ולהעביר פשעיו מלפני.
- ג. וְהִלִּילוּ שִׁירוֹת הַיָּכָל בַּיּוֹם הַהוּא, נָאִם ה' אֱלוֹקִים - השירות שהיו שרים בהיכלות המשתה, יהפכו להם ליללה, רַב הַפָּגוּר - רבים יהיו ההרוגים בכל מקום, בְּכָל מְקוֹם הַשְּׁלִיךְ הָס - ובכל מקום יאמרו איש לרעהו: הַס, שִׁקֵּט, הלא על פי שורת הדין, בא העונש להרוגים אלו.
- ד. שְׁמָעוּ זֹאת - שמעו נבואה זו, הַשְּׂאֲפִים אֲבִיוֹן - אתם, שבעושק ובמרמה, שאתם עושים עם האביונים, כאילו בולעים אותם, וְלִשְׁבִית עֲנִי אֶרֶץ - ועסוקים בלהשבת ולבטל מן העולם את העניים שבארץ.
- ה. לֹאֲמַר - ואומרים: מָתִי יַעֲבֹר הַחֹדֶשׁ - מתי יעבור החודש שבו התבואה נמכרת בזול, (חודש הקציר, שבו מקבלים העניים את מתנותיהם) וְנִשְׁבִּירָה שֶׁבֶר - וכשיעבור חודש זה, נמכור לעניים את התבואה ביוקר, וְהַשְּׁבִית - ומתי תעבור שנת השמיטה, (שאחר השמיטה שבה לא זורעים, מתייקרת התבואה) וְנִפְתָּחָה בָר - ואז, נפתח את אוצרות התבואה למכירה, לְהַקְטִין אִיפָה - וכן, מרמים במכירה, עֵינֵי שִׁמְקֵטִינִים את מידת האיפה, (המידה, שבה מודדים את נפח התבואה הנמכרת), וְלַהֲגִדִּיל שֶׁקֶל - ומגדילים את משקל האבן, השוקלת את הכסף (הניתן בתמורה לתבואה), וְלַעֲוֹת מֵאֲזֵנֵי מִרְמָה - ומעקמים את המאזנים, השוקלות את התבואה. (כך שיהיו מרמות את הקונה).
- 3 סוגי רמאויות: 1. הקטנת האיפה. 2. הגדלת המשקולות. 3. עיקום המאזניים שלא יהיו מאוזנים.
- ו. לְקִנּוֹת בְּכֶסֶף דָּלִים - כשיגמר כסף הדלים לגמרי, יקנו אותם בכסף - לַעֲבָדִים, וְאֲבִיוֹן, בְּעֲבוֹר נַעֲלִים - ואת האביון, (שגרוע הוא מן הדל), נקנה לעבד בדבר מועט, כְּנַעֲלִים, וּמִפַּל בָּר נִשְׁבִּיר - ולעניים, נמכור את הפסולת, הנופלת מן התבואה.
- 3 מיני עוול: 1. קניית הדלים לעבדים. 2. קניית האביון בזול. 3. מכירת הפסולת לעניים.
- ז. נִשְׁבַּע ה' בְּגֵאוֹן יַעֲקֹב - נשבע ה', בגדולה שנתן לישראל, (לביית יעקב), אִם אֶשְׁכַּח לְנֹצַח כָּל מַעֲשֵׂיהֶם - שלא אשכח לעולם את כל מעשיהם הרעים.
- ח. הֲעַל זֹאת לֹא תִרְגַּז הָאָרֶץ - האם על מעשים כאלו, לא ארעיד את הארץ, וְאֲבֵל כָּל יוֹשֵׁב בָּהּ - ואשחית את היושבים בה, וְעֲלֵתָה כְּאוֹר בְּלָהּ - ואעלה מים על כל הארץ להשחיתה, כְּמִי הַיָּאוֹר הָעוֹלִים וּמְצִיפִים אֶת הַשְּׁדוֹת, וְנִגְרָשָׁה - והמים, יִשְׁטְפוּ וַיִּגְרְשׁוּ כָּל רֶפֶשׁ וְלִיכְלוּךְ עַל הָאָרֶץ, (נמשל: שתבוא הפורענות על הרשעים) וְנִשְׁקָעָה, כִּיאוֹר מִצְרַיִם - ואחר שישובו למקומם כְּמִי הַיָּאוֹר, יִשְׁקַע הַרְפָּשׁ, וישבו המים להיות צלולים, (נמשל: שאחר הפורענות, תבוא הַרְפָּשָׁה לַצַּדִּיקִים).

ט. וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא נֶאֱמַר ה' אֱלֹהִים, וְהִבֵּאתִי הַשֶּׁמֶשׁ בַּצְּהָרִים - השמש, תשקע כביכול, בצהרִים, (משל לגודל הרעה), וְהִחֲשַׁכְתִּי לְאֶרֶץ בַּיּוֹם אֹר - ואחשיך את הארץ, בזמן אור היום.

י. וְהִפַּכְתִּי חֲגִיכֶם לְאֵבֶל - את ימי החג, אהפוך עליכם לימי אבל, וְכָל שִׁירֵיכֶם לְקִינָה - ואת השירים שהיו שרים, אהפוך לקינות, וְהִעֲלִיתִי עַל כָּל מְתַנִּים, שֶׁק - ויעלו ויחגרו על מתניהם - שקים, (כדרך צער ואבילות), וְעַל כָּל רֹאשׁ קָרְחָה - ויקרחו קרחה בראשם, (מריסת השיער מרוב צער) וְשִׁמְתִּיהָ כְּאֵבֶל יְחִיד - ואחזק את רעתם כל כך, שתהיה כְּאֵבֶל, שמתאבל אדם על בנו יחידו, וְאַחֲרֵיתָהּ - וסוף הרעה, בַּיּוֹם מָוֶה - תהיה כיום מר, שאין בו כל תקוה.

יא. הִנֵּה יָמִים בָּאִים נֶאֱמַר ה' אֱלֹהִים, וְהִשְׁלַחְתִּי רֶעֶב בְּאֶרֶץ, לֹא רֶעֶב לֶחֶם וְלֹא צָמָא לַמַּיִם, כִּי אִם לִשְׁמֹעַ אֶת דְּבַרִּי ה' - הנה ימים באים (ימי בית שני וגלותנו זו), שיתאוו ישראל, כרעבים וצמאים, לשמוע דבר נבואה.

יב. וְנָעוּ - ינועו לחפש דבר נבואה מה', מַיִם עַד יָם - מים סוף שבדרום, ועד הים התיכון במערב, וּמְצַפּוֹן וְעַד מִזְרַח - ומהצפון ועד המזרח, יִשׁוּטְטוּ לְבַקֵּשׁ אֶת דְּבַר ה', וְלֹא יִמְצְאוּ - ישוטטו לבקש דבר ה', אך לא ימצאו, מפני שתפסק הנבואה מישראל.

יג. בַּיּוֹם הַהוּא תִתְעַלְפְּנָה הַבְּתוּלוֹת הַיְפֹת, וְהַבְּחוּרִים בְּצָמָא - בימים ההם, יהיו הבתולות כמתעלפות, והבחורים יהיו כצמאים, מרוב ההשתוקקות לשמוע דבר ה'. (אפילו הבתולות והבחורים, שדרכם להתעסק בתענוגי העולם)

יד. הַנְּשֻׁבְעִים בְּאִשְׁמַת שִׁמְרוֹן - כמו שלעתיד לבוא יתאוו ישראל לדבר ה' ית', כעת, הם נשבעים בשם הע"ז שבשומרון, (שהיא האשמה של אנשי שומרון), וְאָמְרוּ חִי אֱלֹהֵיךָ דָן - שאומרים ונשבעים בשם הע"ז (העגל) שבדן, וְחִי, דָּרַךְ בְּאֶרֶץ שֶׁבַע - וכן, אלו ההולכים מבאר שבע שבגבול דרום - לדן שבצפון, היו נשבעים בשם העגל שבדן. (חי - לשון שבועה) וְנָפְלוּ וְלֹא יָקוּמוּ עוֹד - ואלו הרשעים, יפלו ולא יקומו.

פרק ט

א. כָּאִתִּי אֶת ה' נָצַב עַל הַמִּזְבֵּחַ - ראה במראה הנבואה, את כבוד ה' עומד ליד המזבח שבמקדש, וַיֹּאמֶר הַן הַכִּפְתּוֹר - ואמר למלאך להכות את המשקוף שמעל מזוזות ההיכל, (המשקוף נקרא כפתור, מפני שמקושט בכפתורים) וַיִּרְעְשׁוּ הַסָּפִים - ועל ידי כן ינועו בחזקה מזוזות ההיכל, וּבְצַעַם בְּרֹאשׁ כָּלֶם - יחתוך ויכרות את הכהנים, שהם ראשי העם, (משל הכאת הכפתור שהוא ראש הפתח, מרמז שמואס בעבודת הכהנים שהם בראש העם) וְאַחֲרֵיתֶם, בְּחָרֵב אֶהְרֹג - ואת שאר העם - בחרב אהרוג. (אחרית ראשי העם, הכהנים, הם העם) לֹא יָנוּס לָהֶם נֶס, וְלֹא יִמְלֹט לָהֶם פְּלִיט - לא יהיה מהם, מי שינוס וינצל מהרעה.

ב. אִם יִחְתְּרוּ בְּשִׂאֵל, מִשָּׁם יָדֵי תַקְהֶם - גם אם יחפרו באדמה, לנסות להמלט, משם תקח אותם יד ה', וְאִם יַעֲלוּ הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם אֹרִידֶם - ואף אם כביכול, יעלו לשמים - משם אוריד

אותם להכותם.

ג. **וְאִם יִחַבְּאוּ בְּרֹאשׁ הַכְּרָמִל, מִשָּׁם אֲחַפֵּשׂ וּלְקַחְתִּים** - ואם יתחבאו בהר הכרמל, אחפש ואקח אותם משם, **וְאִם יִסְתְּרוּ מִנְּגֹד עֵינַי בְּקִרְקַע הַיָּם, מִשָּׁם אֲצוּה אֶת הַנְּחֹשׁ וּנְשָׁכָם** - ואם יסתתרו בקרקע הים (בעומק הים), אצוה על הליתן וישך אותם.

ד. **וְאִם יֵלְכוּ בְּשָׂבִי לִפְנֵי אֵיבֵיהֶם, מִשָּׁם אֲצוּה אֶת הַחֶרֶב וְהִרְגַתֶם** - גם את אלו, שילכו בשבי ויגלו, אצוה על חרב האוייב ותהרוג אותם, **וְשָׂמְתִי עֵינַי עֲלֵיהֶם לְרַעָה וְלֹא לְטוֹבָה** - אתן את עיני, לעשות עמהם רעה ולא טובה.

5 מקומות לעונש. 1. שאול. 2. שמים. 3. ראש הכרמל. 4. קרקע הים. 5. שבי.

ה. **וְה' אֱלֹהִים הַצְּבָאוֹת** - וה', שהוא האלוקים על כל הצבאות, (צבא השמים וצבא הארץ) **הַנּוֹגֵעַ בְּאֶרֶץ וְתִמּוֹג, וְאָבְלוּ כָּל יוֹשְׁבֵי בָהּ** - שנוגע בארץ, מיד נמסה, ונכרתים כל היושבים בה, **וְעֵלְתָה כִּיָּאֹר כְּלָהּ** - ומעלה מים על כל הארץ להשחיתה, כְּמִי הַיָּאֹר הַעוֹלִים וּמְצִיפִים אֶת הַשְּׂדוֹת, והמים, מעלים כל רֶפֶשׁ וְלִיכְלוּךְ עַל הָאֶרֶץ, (נמשל: שתבוא הפורענות על הרשעים) **וְשָׁקְעָה כִּיָּאֹר מִצְרַיִם** - ואחר שישובו למקומם כְּמִי הַיָּאֹר, יִשְׁקַע הַרְפֶּשׁ, וישובו המים להיות צוללים, (נמשל: שאחר הפורענות, תבוא הַרְחָקָה לַצַּדִּיקִים)

ו. **הַבּוֹנֵה בְּשָׁמַיִם מַעְלוֹתָיו** - הלא ה', הוא הבונה בשמים הגלגלים זה למעלה מזה, **וְאֶגְדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יִסְדָּהּ** - והוא המקבץ את הבריות על הארץ, **הַקּוֹרָא לְמִי הַיָּם** - והוא הקורא לְמִי הַיָּם המלוחים, לעלות למעלה וליצור עננים, **וַיִּשְׁפֹּכֶם עַל פְּנֵי הָאֶרֶץ** - והוא השופך מהעננים מים מתוקים על הארץ להשקותה, **ה' שָׁמוֹ** - אדון הכל שמו. (וכיצד תחשבו להמלט מפניו).

ז. **הֲלוֹא כִּבְנֵי כְּשִׂיִּים אַתֶּם לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל, נְאֻם ה'** - הלא כמו בני כוש שעבדים הם לאדוניהם, כך אתם בניי, קנויים לי (לה'), לעולם לעבדים, **הֲלוֹא אֶת יִשְׂרָאֵל הָעֵלִיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם** - הלא רק אתכם הוצאתי מארץ מצרים, להיות לי לעבדים. **וּפְלִשְׁתִּיִּים מִכְּפַתְוֹר** - וכי את פלישתים שגלו מכפתור הוצאתי מגלותם?! **וְאַרְם מִקִּיר** - וכי את ארם שגלו לעיר קיר אוציא מגלותם?!

ח. **הֲנֵה עֵינַי ה' אֱלֹהִים בְּמַמְלָכָה הַחֲטָאָה** - הנה עיני ה' מתבוננות על מלכות אפרים הרשעה, **וְהִשְׁמַדְתִּי אֶתְּהָ מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה** - וישמיד את מלכות אפרים מעל פני האדמה, **אָפְסָ, כִּי לֹא הִשְׁמִיד אֲשָׁמִיד אֶת בַּיִת יַעֲקֹב נְאֻם ה'** - אך את המון העם לא אשמיד. (שרק המלכות תאבד)

ט. **כִּי הִנֵּה אֲנֹכִי מִצְוֶה, וְהִנְעוֹתִי בְּכָל הַגּוֹיִם אֶת בַּיִת יִשְׂרָאֵל** - כי הנה מצוה וגוזר ה', גלות על בית ישראל, **כִּי אֲשֹׁר יִנּוּעַ בְּכַבְרָה** - וינעו בגלויות, כמו התבואה, שנעה בתוך הנפה, כשבוררים אותה מן העפר והליכלוך, **וְלֹא יִפּוֹל צְרוּר אֶרֶץ** - וכמו צרורות (גושי) האדמה הגדולים, שלא נופלים מן הנפה, כך הצדיקים לא יכלו בגלויות.

י. **בְּחֶרֶב יָמוּתוּ, כָּל חֲטָאֵי עַמִּי** - בחרב האוייב ימותו, כל החוטאים שבעמי, **הָאֲמָרִים, לֹא**

תגיש - אלו האומרים, שהרעה לא תיגש ותגיע עלינו, **ותקדים בעדינו הרעה -** ולא תמהר ותבוא עלינו הרעה.

יא. ביום ההוא - ביום הגאולה, **אקים את ספת דויד הנפלת -** אקים את מלכות בית דוד, שתגן על העם, כסוכה המגינה על יושביה, **וגדרתי את פריצהן -** אקים את הגדר הפרוצה והשבורה, להגן על ישראל, **והרסתיו אקים -** ואת ההריסות של מלכות בית דוד - אקים, **ובניתיה פימי עולם -** ואבנה אותה בבנין מתוקן, כמו שהיתה פימי עולם (פימי דוד).

יב. למען ירשו את שארית אדום, וכל הגוים אשר נקרא שמי עליהם - והמלכות תתוקן, באופן כזה, שישראל שנקרא שמי עליהם, ירשו את אלו שנשארו מאדום ומכל הגויים, להיות להם לעבדים, **נאם ה', עשה זאת -** שיעשה זאת לישראל.

יג. הנה ימים באים נאם ה', ונגש חורש בקצר - מרוב שפע התבואה שיהיה, יארך זמן הקציר, עד זמן החרישה, (כך שהקוצר יפגוש את החורש בעבודתו), **ודרך ענבים במשך הזרע -** ומרוב שפע היבול, ימשך זמן דריכת הענבים, עד זמן משיכת והולכת הזרעים, לזריעה בשדות⁴, **והטיפו ההרים עסיס -** מרוב הטובה שתבוא על ישראל, כאילו יטף על ההרים יין, מהגפנים הנטועים שם, **וכל הגבעות תתמוגגנה -** וכל הגבעות, כאילו ימסו, מרוב החלב הנוטף מהבהמות הרועות עליהם.

יד. ושבתתי את שבות עמי ישראל - אשיב לארץ, את ישראל שהיו שבויים בגלות, **ובנו ערים נשמות, וישבו -** יבנו את הערים שהיו שוממות, וישבו בהם, **ונטעו כרמים, ושתו את יינם -** יטעו כרמים, וישתו מהם יין, **ועשו גנות -** ויעשו גינות לזרוע בהם, **ואכלו את פריהם -** ויאכלו את פירותיהן. (ולא יהיה עוד יגיעם לריק, שיאכלוהו אויביהם)

מעשי ישראל בגאולתם: 1. בניית ערים. 2. נטיעת כרמים. 3. עשיית גנות. ומבשר שיהנו מפרי מעשיהם. 1. וישבו. 2. ושתו יינם. 3. ואכלו פריהם.

לעומת זה בפרק ה' פסוק יא - 1. בתי גזית בניתם ולא תשבו בם. 2. פרמי חמד נטעתם ולא תשתו את יינם.

טו. ונטעתים על אדמתם - אטע את ישראל, כאילן הנטוע שלא אז ממקומו, **ולא ינתשו עוד מעל אדמתם אשר נתתי להם -** ולא יעזבו עוד מאדמתם לגלות, **אמר ה' אלהיך:**

⁴ כמו: "והשיג לכם דיש את בציר ובציר ושיג את זרע...", ויקרא כו' ה'.